

1.2.3. Karahanlı dönemi

Karahanlılar tabiri Doğu ve Batı Türkistan'da hüküm sürmüş olan ilk İslâmî Türk sülâlesine (840-1212) Avrupalı oryantalistler tarafından kendi unvanlarındaki *kara* “kuvvetli” kelimesinin çok sık geçmesinden dolayı verilen bir isimdir. Bu sülâle için ilmî eserlerde kullanılan diğer bir isim, yine karakteristik bir unvandan dolayı, *ilek (ilig) Hanlar* tabiridir. Ayrıca bu sülâle muasır İslâm kaynaklarında el-Hakaniye ve Al-Afrasiyab gibi isimlerle de zikr olunmuştur. Onların menşei hakkında 7 muhtelif nazariye vardır ve Karahanlılar tarihi üzerindeki başlıca otorite O. Pritsak bu sülâleyi A-shi-na hanedanının bir kolu olan Karluk hanedanına bağlamaktadır.

840'ta Uygur Devletinin Kırgızlar tarafından yıkılması üzerine Karluk Yabgusu kendisini bozkırlar hâkiminin kanunî halefi ilân ederek Karahanlılar Devleti kurdu. Bir başka iddiaya göre Karahanlılar Devleti Yağmalar tarafından kurulmuştu¹. Bu devlet kavimleri yarı yarıya bölen Altay sistemine uygun olarak iki kağan idaresinde iki kısma ayrıldı. Arslan Kara Hakan unvanını taşıyan doğu kısmının hâkimi büyük kağan, nazârî olarak , bütün Karahanlıların hükümdarı idi ve Kara-Ordu'da yerleşmişti. Buğra Kara Hakan unvanını taşıyan batı kısmının hâkimi ise, ortak kağan olarak önce Taraz'da oturmuştu. Bu iki kağandan başka devlet idaresinde dört alt kağan ile altı hükümdar vekili yer almakta idi. Bu hükümdarlar zümresi aynı hanedana mensup idiler ve birbirine bağlı olarak kademe kademe yükselmekteydiler. O. Pritsak'ın bu görüşüne karşı, ülkemizde bu konudaki araştırmaları ile tanınan Reşat Genç'in tezi başka şekildedir. Ona göre, Karahanlıların Türk idare geleneğinin bir icabı olarak “ikili teşkilât” esasına göre idare edildiği ileri sürülmüştür. Buna uygun olarak devlet, doğu ve batı olmak üzere iki idarî kısma ayrılmıştı. Doğu kısmının hâkimi büyük kağan bütün Karahanlıların hükümdarı idi. Batı kısmı ise büyük kağanın yüksek hâkimiyetini tanımak kaydıyla başka bir hanedan azası tarafından idare ediliyordu. Devletin her iki kısmındaki müstakil vilâyetler ise hanedana mensup şehzade veya askerî valilerin idaresine veriliyordu. Karahanlı Devleti 1041/1042 yıllarında doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldıktan sonra da, her iki devlette de ikili idare geleneği bir süre devam etmişti. Doğu ve Batı Karahanlı devletleri içindeki vilâyetlerin idaresinde yine hanedan üyesi şehzadeler görevlendirilmekteydi .

Karahanlıların ilmî bakımdan pek aydınlık olmayan başlangıç devresi için tespit edilebilen ilk kağan Bilge Kül Kadir Han'dır ve Samanîler ile mücadele etmiştir. Onun iki oğlundan Arslan Han Bazır büyük kağan sıfatı ile Balasagun'da, Kadir Han Oğulcak ise ortak-kağan olarak Taraz'da devleti idare ettiler. Samanilerden İsmail b. Ahmed (892-907) uzun bir muhasaradan sonra Taraz şehrini zaptetmişti (Mart-Nisan 893). Bu durum karşısında Oğulcak merkezini

¹ Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, İstanbul 1981, s. 36-7.

Kâşgar'a naklederek Samanî hâkimiyeti altındaki bölgelere akınlara başlamıştır. Onun yeğeni Satuk Buğra'nın, Karahanlılara sığınmış Ebü Nasr adlı Samanî prensi veya İslâm sufi vaizleri ile karşılaşması İslâmı kabulüne sebep olmuş ve devletin kaderini değiştirmişti. Belki de Taberistan'daki Ali evlâdından İmam el-Hasan b. Ali'nin kumandanı Leyla b. Numan'a karşı Samanilere yardım eden Buğra Han idi. Eğer kaynaklarda adı geçen Buğra Han, Karahanlılar hükümdarı ise 921 yılında Samanî emiri II. Nasronu yardıma çağırmişti. Merv şehri civarında yapılan savaşta aralarında Buğra Han'ın da bulunduğu Samanî kuvvetleri Leyla b. Numan'ı yenerek esir aldı. Leyla b. Numan daha sonra öldürüldü. Satuk Buğra, amcasına karşı taht mücadelesini kazandıktan sonra, kendi devleti içinde İslâmiyeti resmen kabul etmiştir (muhtemelen 333/944-45). Böylece, Batı Karahanlılar topluca İslâmiyete geçmişlerdir. Satuk Buğra, adını Abdülkerim olarak değiştirdi. O, aynı hanedan idaresindeki Gayrî Müslim Karahanlılara karşı mücadelede Müslüman gönüllülerden de istifade etmiştir. Satuk Buğra 344/955-6 yılında öldü ve Kâşgar'ın kuzeyindeki Artuç'da gömüldü .

Satuk'un oğlu Musa, doğu kağanı Arslan Han'ı yenerek sülâlenin bu kolunu ortadan kaldırmış ve bütün Karahanlı Devletini İslâmlaştırmaya muvaffak olmuştur. Bundan sonra İslâm dininin Türkler arasında yayılması artık bir cihat mahiyetini almıştı. Bir diğer görüşe göre, Musa çok kısa bir hükümdarlıktan sonra ölmüş, yerine kardeşi Baytaş Arslan geçmiş ve Karahanlı Devletinin bütünüyle Müslüman olması Baytaş Han zamanında olmuştu. Ayrıca 349/960 yılında Müslümanlığı kabul eden 200.000 çadırlık Türk halkı, Karahanlılar hâkimiyeti altındaki topraklarda yaşamaktaydı. Baytaş'ın (veya Musa'nın) yerine geçen oğlu Ebu'l-Hasan Ali'nin Karahanlı Devletine komşu sahalarda yaşayanları İslâmlaştırmak için açılan, savaşların birinde şehit düşmüş olması muhtemeldir (998). Bu sırada devletin batı kısmını idare etmekte olan yeğeni (veya kardeşi) Buğra Han Hatun 990'da İsficab'ı zaptetmiş ve daha sonra da Samaniler'in başkenti Buhara'ya girmiştir (Mayıs-Haziran 992). Onun bu şehre gelişinde Samanilerin Horasan valisi Ebu Ali Simcuri'nin rolü olmuş ve aralarında gizli bir anlaşma yapmışlardı. Buna göre her ikisi Samanilerin arazisini paylaşacaklardı. Buğra Han daha sonra bu anlaşmaya uymamış, fakat hastalanarak bu şehri terk etmek zorunda kalmıştı. Onun bu şehirden ayrılışında muhtemelen Samanilerin yardımına gelen Arslan b. Selçuk'un idaresindeki Oğuzların da rolü olmuştur. Buğra Han Kâşgar'a dönerken yolda ölmüştür.

998'de ölen büyük kağan Ebu'l-Hasan Ali Arslan Han'a oğlu Ahmet halef oldu . Ahmet Karahanlı hükümdarları içinde Abbasi halifesini ilk tanıyandır. Onun zamanında Samaniler ve öteki vassallarr ile münasebette olan ve batı kısmını idare eden kardeşi Ebu'l-Hasan Nasr b. Ali idi. Nasr Özkend'de oturmaktaydı ve daha önce 996'da Samani kumandanlarından Faik'in teşviki ile bu devlet topraklarına hücum etmişti. Fakat Gazne hâkimi Sebüktegin (977-997)'in

aracılığı ile bu iki devlet anlaşma yaptılar. Bu anlaşmaya göre, Samanîler Sir Derya (Seyhun) sahasını Katvan çölüne kadar Karahanlılara bırakıyorlar, Faik ise Semerkand valisi oluyordu. Faik daha sonra Karahanlı kuvvetleri ile Buhara'ya girdi ise de (997), Samanî emiri II. Mansur ile anlaşarak onun tekrar adı geçen şehre dönmesini sağladı. Nihayet Nasr 999 yılında Buhara'yı zapt etti ve Samanî hanedanı mensuplarını Özkend'e götürdü. Daha sonra Samanilerden İsmail el-Muntasır'ın hapis olduğu yerden kaçarak atalarının devletini diriltmek için giriştiği teşebbüsler başarısız kaldığı gibi, bu hareket ölümüne de sebep olmuştu (1005). Nasr b. Ali'nin Gazneli Sultan Mahmud (998-1030) ile yaptığı anlaşmada ise, iki devlet arasında hudut Amu Derya (Ceyhun) olarak tespit edildi (1001). Ayrıca aradaki dostluğu kuvvetlendirmek için Mahmut (998-1030) ile yaptığı anlaşmada ise iki devlet arasında hudut Amu Derya (Ceyhun) olarak tespit edildi (1001). Ayrıca aradaki dostluğu kuvvetlendirmek için Mahmud, Nasr'ın kızı ile evlendi. Fakat Nasr, Samanilerin bütün mirasına konmak ve Horasan'ı ele geçirmek istiyordu. Sultan Mahmud'un Hindistan'da meşgul olmasından faydalanarak bu arzusunu gerçekleştirmek üzere harekete geçti. Bu maksatla kardeşi Ca'fer ve Sübaşı Tegin idaresinde Horasan'a gönderdiği kuvvetler Sultan Mahmud ile kardeşi Nasr tarafından mağlûp edildi (1006). Nasr b. Ali aileden Hotan hâkimi Yusuf Kadir Han b. Harun'dan yardım istedi. Gazneli Sultan Mahmud Belh ovasındaki savaşta bu birleşik Karahanlı kuvvetlerini tekrar hezimete uğrattı (5 Ocak 1008). Bu muvaffakiyetsizlik Karahanlılar arasında aile kavgalarına yol açtı. Nasr b. Ali bağımsızlığını ilân etmek istedi. Büyük kağan Ahmed b. Ali (Toğan Han) ise ona karşı Sultan Mahmud'la dost oldu. Neticede iki rakip, Mahmud'un aracılığına başvurdular. Nasr b. Ali 1012/1013 tarihinde öldü ve yerine üçüncü kardeşi Mansur geçti.

Ahmed b. Ali'nin ağır hastalığı sırasında muhtemelen kardeşi Mansur kendisini büyük kağan ilân etti. Öteki kardeşi Muhammed de Mansur'un hâkimiyetini tanıyordu. Ahmed bu iki kardeşine karşı harekete geçti. Onun tarafından Yusuf Kadir Han ile Ali Tegin vardı. Ali Tegin bu mücadele sırasında Mansur b. Ali'nin eline esir düşmüş olmalıdır. Karahanlılar Harezmsah Ebul'-Haris Muhammed ile gazneliler arasında önce arabuluculuk yaptılarsa da, daha sonra Mahmud'u Harezmi işgalini kabul etmek zorunda kaldılar (1017). Büyük kağan Ahmed b. Ali hasta yatağından kalkarak Balasagun'a 8 günlük mesafeye yaklaşan 100.000 çadırdan fazla gayri müslim göçebeyi yendikten sonra, 3 ay müddetle Turfan'a kadar takip etmişti. o, bu zafer dönüşünden kısa bir müddet sonra ölmüştür (1017/1018).

Ahmed b. Ali'nin ölümünden sonra yerine geçmek isteyen iki namzed vardır. Bunlardan Yusuf Kadir Han Gazneli Mahmud'dan yardım istedi ise de, umduğunu bulamadı. Sultan Mahmud ona yardım için göstermelik bir sefere çıkmış, fakat Ceyhun nehrini geçtikten sonra geri dönmüştü. Neticede Yusuf Kadir Han rakibi Ebu'l - Muzaffer Mansur b. Ali ile

anlaştı. Bu iki Karahanlı hükümdarı birleşerek Horasan'a bir sefer yaptılarsa da, Belh civarındaki savaşta Sultan Mahmud onları ağır bir mağlûbiyete uğrattı (1019/1020). Karahanlı kuvvetlerinin dönüşü sırasında pek çok asker Ceyhun nehrini geçerken boğuldu. Bu durumda Yusuf, Sultan Mahmud ile tekrar barışmak zorunda kaldı.

Arslan İlig Ebu Muhemmet b. Ali devlet içinde en kuvvetli duruma gelmişti ki, Ahmet b. el-Hasan ona karşı çıkararak Özkend'i zapt etti (1019/1020). Bu sırada Mansur b. Ali'nin elinden kurtulmaya muvaffak olan Ali Tegin, Arslan b. Selçuk'un yardımı ile Buhara'yı ele geçirdi (1020/1021) ve burada hüküm sürmeye başladı. Öte taraftan sofi bir zat olduğu anlaşılan Mensur b. Ali kağanlığı terk ederek derviş oldu (1024/1025). Onun yerine Yusuf Kadir Han geçti. Muhammet b. Ali'nin ise ağabeyinin tahttan ayrılmasından önce Ali Tegin ve Arslan Yabgu önünde mağlûp ve aşağı yukarı bu sıralarda ölmüş olduğu anlaşılıyor. Yusuf 'a karşı iki kardeşin birleştiğini görüyoruz; bunlardan Ahmed kendisini büyük kağan ilân ederken, Ali Tegin de ona yardımcı oldu. Yusuf için tekrar Gazneli Mahmud ile anlaşmaktan başka bir çare kalmamıştı. Samarkand civarında buluşan bu iki hükümdar, Karahahlıları ilgilendiren meselelerin yanı sıra Arslan b. Selçuk ve emrindeki Oğuzların da Horasan'a nakledilmesi hususunda karara vardılar. Ayrıca iki hanedan arasında akrabalık tesis edilmesi kararlaştırıldı (1025). Sultan Mahmud bir hile ile Arslan b. Selçuk'u yakalattı ve Hindistan'da Kalıncar kalesinde hapsedirdi. Ali Tegin ise bozkırlara kaçtı, ancak Mahmud'un ülkesine dönmesi üzerine tekrar Buhara ve Samarkand'a hâkim oldu. Sultan Mahmud eski Samanî topraklarını hâkimiyeti altına aldı ve Karahanlıların Abbasî halifesi ile münasebetlerinin kendisi vasıtası ile olacağı hususunda onlarla bir anlaşma yaptı. Öte taraftan Yusuf Kadir ve oğullarının talihleri açılmıştı, önce Özkend'i (1025), sonra da başkent Balasagun'un ele geçirmeyi başardılar (1025). Ahmed b. el-Hasan da Yusuf'un hâkimiyetini tanıdı.

Gazneli hükümdarı Mahmud 1030 yılında ölmüş ve yerine oğullarından önce Muhammed, kısa bir mücadeleden sonra da Mes'ud geçmişti. Sultan Mes'ud'un 1031 yılı baharında, tahta çıkışını haber vermek ve iki hanedan arasında dostane münasebetler kurmak için gönderdiği, elçilik heyetini Yusuf Kadir Han iyi karşılamadı. Ancak onun ölümü (Aralık 1032/Ocak1033) ve yerine oğulları Arslan Han Süleyman ile Buğra Han Muhammed'in geçmesi üzerine Sultan Mes'ud'un gönderdiği elçi heyeti anlaşmayı yapmaya muvaffak oldu. Daha sonra Gazneli prensesi Zeyneb'in Buğra Han Muhammed'e eş olarak verilmemesi sebebiyle iki hanedan arasında çıkan anlaşmazlığı da, Mes'ud yeniden gönderdiği bir elçi heyeti ile bertaraf ederek iki kardeşle tekrar anlaştı.

Ali Tegin ve Karahanlı Devleti'nin Bölünmesi:

Gazneli Sultan Mes'ud tahta geçmeden önce Ali Tegin'den yardım istemiş, buna mukabil de ona Huttal'i va'd etmişti. Ancak Mes'ud tahta çıktıktan sonra sözünde durmadığı gibi Maverâünnehr'i Ali Tegin'den alarak oraya Buğra Han Mahmud b. Yusufu yerleştirmeğe karar verdi. Ali Tegin'e karşı Harezmsah Altuntaş idaresinde kuvvet gönderdi. Altuntaş, Ali Tegin'le Debusiye'de savaştı ve ağır bir şekilde yaralanmasına rağmen, müsait bir anlaşma yapmaya muvaffak oldu ve bundan hemen sonra öldü (1032). Altuntaş'ın halefi Harun ise Sultan Mes'ud'a karşı Ali Tegin ile avlaştı (1034). Ali Tegin'in ölümünden (1034) sonra yerine Yusuf geçti. Yusuf, Harun ile beraber, Sağaniyan'ı zabtederek Tırmiz'i muhasara etti. Ancak Harun'un, Gazneliler tarafından tertiplenen bir suikast sunucu öldürülmesi (1035), Yusuf'un geri çekilmesine sebep oldu. Bunda onun beraberindeki Selçukluları darıltmasının da rolü vardı. Yusuf bundan sonra anlaşmak için Sultan Mes'ud'a müracaat etti. O Huttal'dan vaz geçiyor ve kendisini Arslan Han Süleyman b. Yusuf ile barıştırması için Mes'ud'un aracı olmasını istiyordu. Ayrıca iki hanedan arasında tekrar evlenme yolu ile akrabalık tesis edildi. Yusuf'un durumunu tehlikeye sokan başka bir olay da Nasr b. Ali'nin iki oğlu Muhammed b. Nasr 1036/1037'de Özkend'de sağlam bir şekilde yerleşmeğe muvaffak oldu.

İbrahim'in Vahş ve Huttal gibi şehirlere akınlar yapması üzerine, Sultan Mes'ud ona karşı kuvvet sevk etti ise de, bir netice elde edemedi (1038/36). İbrahim Türkmenlerden de yardım aldı ve Ali Tegin oğullarının elinde bulunan Kiş ,Soğd ve Buhara'yı zabt etti. Ali Tegin'in oğulları Yusuf Kadir Han'ın oğullarının yanına sığındılar. Muhammed büyük kağan unvanı alarak kardeşi İbrahim ile kendilerini Yusuf Kadir Han kolundan ayırmışlar ve bu suretle aşağı-yukarı 1041/1042'den itibaren doğu ve batı olmak üzere iki Karahanlı Devleti meydana gelmiştir.

Batı Hanlığı Maverâünnehir ve Hocend'e kadar batı Fergana'yı içine almaktaydı. Büyük Kağan'ın merkezi önceleri Özkend, sonra Semerkand olmuştu. Doğu Hanlığı'nın hududları içinde Talas, İsficab, Şaş, doğu Fergana , Semireçye ve Kâşgar bulunmaktaydı. Büyük Kagan'ın başkenti Balasagun idi. Doğu Hanlığı'nın dinî ve kültür merkezi ise Kâşgar idi. Bilhassa bu şehir Ebu Ali el-Hasan b. Süleyman zamanında en parlak devrini yaşamıştır.

1.2.4. Kara Hitaylar dönemi

Liao hânedanının inkirâzı üzerine, Çinlilerin büyük bir kısmı gâlip Cürcenlerin (Müslüman kaynaklarında: Çürçit) hâkimiyetini kabul etmiş ve Ye-Lu-Ta-Shi idâresi altında bulunan küçük bir kısmı Batı Moğolistan'daki birçok kavimleri içine almak ve onlar tarafından desteklenmek suretiyle, Asya'nın merkezi olan Türkistan'da Kara-Hitay ismi altında, 1124-1211 yılları arasında 88 yıl süren bir imparatorluk kurmuştur. Coğrafi sahası ve içtimaî teşekkülü ile Çinlilerinkinden tamamiyle farklı olan bu devlet, Moğol istilâsından önceki Orta Asya'nın

siyâsi, askerî ve kültür durumunu aydınlatması bakımından mühim bir yer işgal etmektedir. Çin kaynaklarında Kıtay kavmine VIII. asırdan itibaren tesâdüf edilmektedir. Orhon kitabelerinde Kıtay (Kıtan) kavmi, Türk sahasının doğu kısmında yaşayan ve Türklerin düşmanı olan bir kavim olarak birçok defa zikredilir. Çinlilerin verdiği malûmata göre, bunlar Mançurya'nın güney kısmında yaşıyorlardı.

X. asrın başlarında Kıtaylar fatih olarak ortaya çıktılar ve Çin'in güney kısmını hâkimiyetleri altına alarak, orada Liao ismiyle, bir hanedan tesis ettiler(916). 840'ta kuzey Moğolistan'da Uygurların yerine geçen Kırgızlar da bu hanedan'ın müessisi olan Apaoki'nin hâkimiyetini tanımağa mecbur olmuşlardır. Bu zat 924'te bizzat Karakorum'da bulunduğu sırada bir Arap, yani bir Müslüman, sefâret heyetini kabul etmiştir. Bu kayıt Müslümanların havaliye gelişini dair ilk malûmatı teşkil eder. Mamafih bu bir sefaret heyeti olmayıp sadece bir tüccar kervanından ibaret de olabilir. Liao hanedanı 960'tan beri Çin'in güneyinde baş kaldıran millî Sung hanedanına karşı muvaffakiyetler kazanmıştır. Ancak 1125'te Kıtaylar bir diğer bir Tungguz kavmi olan Cürcenler tarafından mağlûp edilmişlerdir. Daha sonra Cengiz han devrinde bir fırsatını bularak Cürcenlere karşı ayaklanmışlar ve Moğollara tâbi bir devlet olmak üzere Kıtay imparatorluğunu ihya etmişlerdir. Bu hanedan Cürcenlerden önce ve sonra da Çin kaynaklarınca bir Çin hanedanı gibi telâkki edilmiş ve adları Çin imparatorlarının lâkap ve alâmetleri ile anılmıştır. Yabancı menşeden olan bu hanedan mümessillerinin birer Çin imparatoru gibi telâkki edilmesi Çin tarihinin biricik istisnasını teşkil eder.

Çin'e yerleşmeden önce de Kıtaylar Çin kültürünü, diğer göçebe kavimlere nispetle, daha çok benimsemiş bulunuyordu. Çok miktarda şamanizm unsurları ile karşılaşmış olan Budizm, gerek Liao ve gerek Kara-Hıtaylarda makbûl bir din olmuştur. Cürcenlerin de daha sonraları yaptıkları gibi, Hıtaylar da, esâsı Çin hierogrifleri olmak üzere, hususî bir yazı sistemi vücûda getirmişlerdir. Marquart (SPAW, 1912, s.500 v.d.) tarafından, menşe' itibârı ile garplı (belki Uygur örneğine göre) bir yazı sistemi tarzında tefsir edilmiştir. Bugüne kadar bu yazı ile yazılmış hiçbir vesika bulunamamıştır. Fakat Çin yazısı örnek tutularak vücûda getirilmiş işâretler ile yazılı eserlere mâlik bulunuyoruz²

Kara-Hıtay bu tâbirin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı mâlûm değildir. Bu tabirin meydana çıkmasının Kara-Hanlılar devletinin yıkılması ile ilgili olması muhtemeldir. Bu tâbirin, bir taraftan Kara-Hıtayları eski Kıtaylar ile bağlamak ve diğer taraftan bunları şarkî Kıtaylardan ayırmak üzere, iki vazife gördüğü anlaşılıyor.

---

² Hıtay diline ait Çince bir lûgat için bkz. P. Pelliot, *JA*, seri 2, IV. 174.

Kara-Hıtay devletinin hudutları hakkında kaynaklardaki m l mat birbirinden az-çok farklıdır. 1219'da Orta Asya'yı ziyaret etmiş olan Yeh-lu Chu'u-ts'ai birkaç 10.000 li'den bahsediyor. Onun mu sırı olan Chang-Chun "her tarafı 10.000 li" olarak göstermekte ve daha sonra Ting Chien bunun 6.000 li genişliğinde ve 7.000 li uzunluğunda olduğunu tahmin etmektedir. Büyük olduğu işaret edilmek istenilen bu imparatorluğun batı hududu – Amu-Derya, güneyini – Belh, Tirmiz ve Hotan tâbi eyaletleri, doğusunu Hai-Shia devleti (Uygurlar da dahilinde kalıyor) ve kuzey hududunu – Naymanlar teşkil ediyordu. Buna göre, Kara-Hıtay devleti, merkezi Balasagun olmak üzere, geniş bir sahayı kapsamıştır.

Müslüman kaynaklarında Kara-Hıtay hükümdarları hakkında bilgi az ve eksiktir. Çin ve Müslüman kaynaklarında mevcut m l matın birleştirilmesinden, Kara-Hıtay hükümdarlarının sırası ve saltanat devirleri aşağıdaki şekilde tespit edilebilmektedir. Yeh-l -Ta-Shi daha önce idareyi eline almış ve Türkistan'a geçerek, Semerkand'da düşmanlarını mağlup ettikten sonra, imparator ilân edilmiştir. Çin kaynaklarınca kendisi 1124'ten beri hükümdar olarak tanınmaktadır.

1. Yeh-l� Ta-Shih (Te-Tsung)	1124-1143 (20 yıl)
2. Kan-tien (kadın)	1144-1150 (7 yıl)
3. İ-lieh	1151-1161 (13 yıl)
4. Cheng –tien (kadın)	1164-1177 (14 yıl)
5. Chih –lu-hu	1178-1211 (34 yıl)